

Nowe stanowiska *Ctenophora (Cnemoncosis) festiva* MEIGEN, 1804
(Diptera: Tipulidae: Ctenophorinae) w Polsce

New localities of *Ctenophora (Cnemoncosis) festiva* MEIGEN, 1804
(Diptera: Tipulidae: Ctenophorinae) in Poland

Adam MALKIEWICZ¹, Ewelina MYŚKÓW², Marek BĄKOWSKI³

^{1,2}Zakład Biologii, Ewolucji i Ochrony Bezkręgowców, Instytut Zoologiczny, Uniwersytet Wrocławski ul. Przybyszewskiego 63/77, 51-148 Wrocław;
e-mail: ¹amalki@biol.uni.wroc.pl, ²ewelina.myskow@gmail.com

³Zakład Zoologii Systematycznej UAM, Umultowska 89, 61-614 Poznań;
e-mail: bakowski@amu.edu.pl

ABSTRACT: *Ctenophora festiva* MEIGEN, 1804 belongs to saproxylic fauna. Its presence is connected with old forests and dying trees. It has been recorded in Poland for the second time and for the first time in Lower Silesia and Lubuskie provinces.

KEY WORDS: Diptera, Ctenophorinae, *Ctenophora festiva*, new records, Lower Silesia, Lubuskie, Poland.

W obrębie koziółkowatych (Tipulidae) z podrodziny Ctenophorinae w Zachodniej Palearktyce stwierdzono występowanie piętnastu gatunków i podgatunków zaliczanych do czterech rodzajów: *Ctenophora* MEIGEN, *Dicthenidia* BRULLÉ, *Phoroctenia* COQUILLET oraz *Tanyptera* LATREILLE (OOSTERBROEK i in. 2006). Dotychczas w Polsce wykazano siedem z nich (SKIBIŃSKA, CHUDZICKA 2007). Muchówki te z reguły są nieliczne, a niekiedy nawet bardzo rzadkie. Ich występowanie ogranicza się do starych lasów, z zachowanymi licznymi próchniejącymi martwymi drzewami (głównie rezerwatów przyrody). Gatunki z tej podrodziny zagrożone są wyginieciem na skutek usuwania z lasu martwego drewna i starych drzew (PALACZYK i in. 2002; PALACZYK 2004). Wszystkie gatunki Ctenophorinae są saproksyliczne, a ich larwy rozwijają się w martwym drewnie drzew liściastych.

Ctenophora festiva MEIGEN, 1804

Gatunek zachodniopalearktyczny. Notowany z wielu krajów. Jego zasięg występowania rozciąga się na zachód od Holandii, po północną Hiszpanię oraz północne Włochy. Natomiast jego wschodnia granica zasięgu biegnie od Litwy, aż po Grecję (łącznie z wyspą Korfu) i do północnego Kaukazu (OOSTERBROEK i in. 2006). Jest to rzadki gatunek znany dotychczas z jednego stanowiska w Polsce. Samca tego gatunku obserwował dr Bogusław SOSZYŃSKI w Łodzi w Lesie Łagiewnickim, na obszarze Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (KOWALCZYK i in. 2002).

Nowe stanowiska:

- XS64 Leśniczówka Janików, SOO „Dąbrowy Janikowskie”, 17 VII 2009 – 1 ♀, leg. A. MALKIEWICZ, złowiony na światło na południowym skraju dąbrowy;
- WT32 Jelenin ad Kożuchów, 21 V 2011 – 1 ♂, leg. R. ORZECOWSKI, det. M. BAŁOWSKI, znaleziony martwy na kamieniu (Fot. 6), na skraju grądu.

Powyższe obserwacje są pierwszymi stanowiskami tego gatunku na Dolnym Śląsku i Ziemi Lubuskiej.

Uwagi

Obszar Natura 2000 PLH 020089 „Dąbrowy Janikowskie” obejmuje część oddziału 132 Leśnictwa Janików. Został powołany celem ochrony cennego siedliska kwaśnej dąbrowy (*Quercetea robori-petraeae*) na Dolnym Śląsku (MALKIEWICZ i in. 2009), a także bezkręgowców, m.in. jelonka rogacza (*Lucanus cervus* L.). Jednym z najcenniejszych elementów siedliska chronionego w tym obszarze są stojące i leżące, rozkładające się pniaki i konary dębowe wypełnione wilgotnym murszem. Stanowią one prawdopodobnie siedlisko larw opisywanych tu Ctenophorinae, głównie *Ctenophora festiva* i *C. ornata* MEIGEN (MALKIEWICZ, NALEWALSKA 2011). Poniżej przedstawiono porównawczo najważniejsze cechy budowy morfologicznej obydwu gatunków. Dodatkowe informacje na temat rozpoznawania Ctenophorinae znaleźć można w pracach MENIER’A (1973) oraz OOSTERBROEK’A i współautorów (2006).

Podziękowania

Dziękujemy Ryszardowi ORZECOWSKIEMU za przekazanie fotografii samca *C. festiva* razem z danymi na temat tego rekordu, a także dr. inż. Marcinowi KADEJOWI za pomoc przy opracowaniu dokumentacji fotograficznej.

Tab. Porównanie diagnostycznych cech morfologicznych *Ctenophora festiva* i *C. ornata* na przykładzie samic
The main diagnostics characters of *Ctenophora festiva* and *C. ornata* for comparison, example of females

	Głowa	Odnóża	Tułów	Skrzydła	Odwłok
<i>C. festiva</i>	<ul style="list-style-type: none"> – nasadowe człony czułek czarne (fot. 1); – wcięcia między członami czułka płytkie (fot. 1); – nasada aparatu gębowego czarna (fot. 5). 	<ul style="list-style-type: none"> – pierwsza i druga para: wewnętrzna strona goleni jasnobrązowa (fot. 5), zewnętrzna ciemnobrunatna; – trzecia para: z szerokim czarnym pierścieniem w części nasadowej (fot. 6). 	<ul style="list-style-type: none"> – od strony grzbietowej czarny (fot. 5, 6). 	<ul style="list-style-type: none"> – plamka skrzydłowa nie sięga wierzchołka (fot. 6); – skrzydło żółtawe tylko w okolicy kostalnej (fot. 6). 	<ul style="list-style-type: none"> – wąski, wrzecionowaty; – kształt i rozmieszczenie żółtych plam na odwłoku jak na fot 3.
<i>C. ornata</i>	<ul style="list-style-type: none"> – nasadowe człony czułek jasnobrązowe (fot. 2); – wcięcia między członami czułka głębokie (fot. 2); – nasada aparatu gębowego jasnobrązowa. 	<ul style="list-style-type: none"> – pierwsza i druga para: obie strony jasnobrązowe; – trzecia para: brak pierścienia w części nasadowej (DOMINIAK 2011, ryc. 1b). 	<ul style="list-style-type: none"> – od strony grzbietowej, przynajmniej częściowo brązowy (DOMINIAK 2011, ryc. 1a). 	<ul style="list-style-type: none"> – plamka skrzydłowa dwa razy większa, rozciąga się aż po wierzchołek; – skrzydło bardziej żółtawe (DOMINIAK 2011, ryc. 1c). 	<ul style="list-style-type: none"> – szeroki, pękaty; – kształt i rozmieszczenie żółtych plam na odwłoku jak na fot 4.

Fot. 1. Samica *C. festiva*, głowa – strona grzbietowa (fot. A. MALKIEWICZ)

Phot. 1. Female of *C. festiva*, head dorsally (phot. A. MALKIEWICZ)

Fot. 2. Samica *C. ornata*, głowa – strona grzbietowa (fot. A. MALKIEWICZ)

Phot. 2. Female of *C. ornata*, head dorsally (phot. A. MALKIEWICZ)

Fot. 3. Samica *C. festiva*, odwłok strona grzbietowa (fot. A. MALKIEWICZ)

Phot. 3. Female of *C. festiva*, abdomen dorsally (phot. A. MALKIEWICZ)

Fot. 4. Samica *C. ornata*, odwłok strona grzbietowa (fot. A. MALKIEWICZ)

Phot. 4. Female of *C. ornata*, abdomen dorsally (phot. A. MALKIEWICZ)

Fot. 5. Samica *C. ornata* głowa i fragment tułowia, z boku (fot. A. MALKIEWICZ)

Phot. 5. Female of *C. ornata*, head and part of thorax laterally (phot. A. MALKIEWICZ)

Fot. 6. Samiec *C. festiva* widok ogólny (fot. R. ORZECOWSKI)

Phot. 6. Male of *C. festiva* general view (phot. R. ORZECOWSKI)

SUMMARY

The second and third records of the saproxylic crane fly *Ctenophora festiva* MEIGEN have been reported from Poland. Single female and male were found at sunny forest edges in Lower Silesia and Lubuskie provinces respectively. The female was lured by the artificial light (UV) and the male was found dead. The main diagnostics characters of female *Ctenophora festiva* and *C. ornata* for comparison were presented and illustrated.

Both species belong to saproxylic fauna, whose presence is connected with old forests and dying trees. All *Ctenophora* species are rare in Poland and most of them are listed in the Red List of Threatened Animals in Poland.

PIŚMIENNICTWO

- DOMINIAK P. 2011: Nowe stanowisko *Ctenophora ornata* MEIGEN (Diptera: Tipulidae) w Polsce. *Dipteron*, **27**: 2-4.
- KOWALCZYK J.K., SOSZYŃSKI B., MAJECKI J., GRZYBKOWSKA M. 2002: Propozycja kompleksowej metody waloryzacji entomofauny w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. [W:] KUROWSKI J. K., WITOSŁAWSKI P. (red.): Funkcjonowanie parków krajobrazowych w Polsce. Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin UŁ, Łódź: 134-140.
- MALKIEWICZ A., SMOLIS A., ŚWIERKOSZ K. 2009: Standard Data Form of Natura 2000 area PLH 020089 „Dąbrowy Janikowskie”.
- MALKIEWICZ A., NALEWALSKA J. 2011: Stanowiska *Ctenophora (Cnemoncosis) ornata* MEIGEN, 1818 i *Tanyptera atrata* (LINNEAUS, 1785) (Diptera: Tipulidae: Ctenophorinae) na Dolnym Śląsku. *Wiadomości Entomologiczne*, **30** (4): 269-271.
- MENIER J. J. 1973: Les Ctenophorinae de France (Diptera: Tipulidae). *Annales de la Société entomologique de France. Nouvelle série*, **9**: 929-941.
- OOSTERBROEK P., BYGEBJERG R., MUNK T. 2006: The West Palearctic species of Ctenophorinae (Diptera: Tipulidae): key, distribution and references. *Entomologische Berichten*, **66**: 138-149.
- PALACZYK A. 2004: *Ctenophora ornata*. [W:] GŁOWACIŃSKI Z., NOWACKI J. (red.): Polska Czerwona Księga Zwierząt – Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków – Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego, Poznań: 291–292.
- PALACZYK A., SOSZYŃSKI B., KLASA A., BYSTROWSKI C., MIKOŁAJCZYK W., KRZEMIŃSKI W. 2002: Diptera Muchówki. [W:] GŁOWACIŃSKI Z. (red.): Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków: 38-44.
- SKIBIŃSKA E., CHUDZICKA E. 2007: Tipulidae. [W:] BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (red.): Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków. T. II. Muzeum i Instytut Zoologii PAN: 77-78.
- SOSZYŃSKI B., SOSZYŃSKA-MAJ A., PALACZYK A., KOWALCZYK K., BYSTROWSKI C., DURSKA E., WOŹNICA A. 2010: Wybrane rodziny muchówek (Diptera) za wyjątkiem Chironomidae, Empidoidea i Syrphidae. [W:] JASKUŁA R., TOŃCZYK G. (red.): Owady Insecta Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich: 166-185.